



Olejotisk (olejový tisk, anglicky oilprint, německy Öldruck) patří mezi techniky ušlechtilých fotografických tisků založených na užití chromované želatiny. Tuto techniku vynalezl G. E. H. Rawlins v roce 1904. Název procesu je odvozen od toho, že barvení obrazu se provádí mastnou olejovou barvou. Využívá citlivosti dvojchromanových solí ke světlu a utvrzování želatiny produkty fotolytického rozkladu těchto solí. Stejného základu je využíváno v celé skupině ušlechtilých tisků – uhlotisku, bromolejotisku a gumotisku, který používá arabskou gumu. V době rozmachu olejotisku a bromolejotisku vyvrcholil secesní piktorialismus a fotografický impresionismus. Ze všech ušlechtilých tisků umožňuje olejotisk nejvýraznější ovlivnění výsledku a také dává nejvíce možností k dosažení výsledku ovlivněného představami autora pomocí mechanických zásahů při nanášení barvy. Olejotisk dobře poznáme podle tahů a stop štětin štětce. Protože želatinový reliéf rychle schne a nanášení barvy se musí provádět rychle, nebývají olejotisky větší než 30 x 24 cm (větší obrazy neumožňují dokonalé propracování, protože reliéf při nanášení barvy rychle vysychá). Umělecké možnosti olejotisku a možnost vlastního tvůrčího přístupu lákaly mnoho fotografů, takže olejotisk se stal po roce 1907 nejužívanější technikou ušlechtilých fotografických tisků.

#### **Postup v devíti krocích:**

1. Příprava papíru, nanášení emulze
2. Zcitlivění emulze
3. Příprava nebo tisk negativu
4. Osvit + vypírání zcitlivující látky
5. Sušení matrice
6. Nabobtnání matrice + nanášení barvy
7. Retuš a usušení hotového obrazu
8. Konečná úprava tisku

#### **Potřeby:**

*Příprava papíru:* miska, akvarelový papír, kádinka nebo malý hrnec, odměrný válec, váha s citlivostí 1g, vařič, hrnec, plastová lžice, štětec nebo molitanový váleček, stěrka, papírové ručníky, skleněná deska, želatina, voda, dvojchroman draselný, síran hlinito-draselný.

*Osvit:* zdroj UV záření, slunce nebo umělý zdroj – solárium stačí malé obličejové, kopírovací rám.

*Nanášení barvy:* olejové barvy – tiskařské ne pro olejomalbu, štětce, molitanové válečky, plastickou gumu, podložku pro rozetření bary .skleněná tabulka nebo keramická dlaždice, technický benzín, mýdlo, maskovací páska malířská, skleněná deska nebo jiná vhodná podložka.

*Dokončení:* skleněná deska, papírová lepicí páska, molitanová houba.

## **Vlastní postup a zkušenosti**

### **1. Příprava papíru, nanášení emulze**

V první řadě je třeba pozornost věnovat výběru a přípravě papíru. Mohu doporučit akvarelové papíry větších gramáží  $+220 \text{ gm}^{-2}$ , za optimální lze považovat gramáž okolo  $300 \text{ gm}^{-2}$ . Důležité je, aby papír vydržel dlouhé máčení ve vodě. Doporučené značky na základě vlastních pokusů, úspěchů a omylů: Akvarelový karton Aquacal 250 g, Akvarelový karton Diskobolos 230 g, Akvarelový papír Fabriano 300 g, dále je velmi vhodný papír na výrobu fotopapíru – barytový bez emulze, velmi dobrá odolnost ve vodě – nejlépe snáší máčení a špatně se shání.

Prvním krokem je máčení papíru. Provedeme nejlépe namočením do teplé vody (cca  $50^\circ\text{C}$ ) na deset až patnáct minut. Přebytkovou vodu stáhneme gumovou stěrkou. To provedeme nejlépe na skleněné desce o tloušťce 4mm a rozměru 45 x 50 cm pro rozměr papíru A3. Na stejném skle provedeme nalití želatiny. Papír můžeme přilepit kolem dokola ke sklu papírovou lepicí páskou o šíři 30 mm. Tento způsob má své klady i úskalí. Popíši nejdříve pozitiva – po zaschnutí máte vypnutý rovný papír s rovnoměrným polevem a páska částečně brání k přetečení emulze. Záporům je, že se papír může přilepit ke sklu a dlouho schne cca 2-3 dny, někdy dojde k jeho roztržení vlivem pnutí. Druhým způsobem je položení papíru na skleněnou desku bez pásky a opatrný polev papíru, který drží vlhkostí na skle. Po zatuhnutí můžeme papír sloupnout a pověsit k sušení, které se tím velmi urychlí. Nevýhodou pak je silné kroucení. Vlastní polev může mít několik variant. Máčení papíru do roztoku želatiny – velká spotřeba a potažení papíru i z druhé strany. Nátěr štětcem – nutno opakovat alespoň 6x – zdoluhavé a méně kvalitní.

Příprava želatiny: Připravíme 6% roztok želatiny. Můžeme požit potravinářskou nebo si ji opatřit jako váženou ve výtvarných potřebách, dalším zdrojem jsou laboratorní potřeby například firma Verkon nebo koupit tvrdší fotografickou želatinu od německé firmy MACO. U měkké želatiny musíme provést utvrzení roztokem 10% roztokem kamence (síran hlinito draselný) v dávkování 30 ml/1 l želatiny. Roztok kamence ohřejeme na teplotu želatinového roztoku a za stálého míchání přikapáváme roztok tvrdidla.

Postup polevu: Papír umístit na skleněnou desku, setřít přebytečnou vodu. Oblepit páskou nebo přistoupit k polevu. Na polití papíru formátu A3 potřebujeme cca 80 ml roztoku želatiny. Teplota roztoku želatiny by měla být okolo  $45^\circ\text{C}$ . Na připravený papír, do jeho středu, nalijeme želatinu a dnem plastové lžičky nebo zahnutou skleněnou tyčkou roztok rozprostřeme rovnoměrně po celé ploše papíru, který jsme společně s deskou umístili do vodorovné polohy. Doporučuji dobře vytopenou místnost s teplotou nad  $22^\circ\text{C}$ . Po zatuhnutí želatiny na povrchu papíru můžeme papír pověsit a dosušit zavěšený. Dojde k silnému kroucení papíru. Částečně lze odstranit lisováním. Po dokonalém usušení můžeme přistoupit k dalšímu kroku. Papíry lze polévat do zásoby. Vydrží dobře uskladněné mnoho měsíců. Vyzkoušel jsem uložení dva roky a polev fungoval bezvadně.

## 2. Zcitlivění emulze

Zcitlivění papíru: Papír politý želatinou zcitlivíme roztokem dvojchromanu draselného v koncentraci šest až jedno procento. Čím vyšší je koncentrace dvojchromanu, tím pracuje měkčeji a je citlivější ke světlu. Na kontrastní negativy použijeme koncentraci šest až čtyři procenta dvojchromanu a na méně kontrastní jedno či dvouprocentní roztok. Papír vyrovnáme – pokud jsme sušili zavěšený – pozor na popraskání želatinové vrstvy či zlomení papíru. List položíme na skleněnou desku, vyznačíme oblast zcitlivění a omaskujeme páskou. Použít můžeme zakrývací pásku po malíře a natěračce. Oblast volíme 3 až 5 mm na každou stranu větší než je negativ. Roztok nanášíme štětcem nebo válečkem. Želatinové papíry můžeme také máčet v roztoku dvojchromanu. Potom následuje rychlé usušení. Využijeme proud vlahého vzduchu či zavěšení nad zdrojem tepla. Pozor na sušení velmi horkým vzduchem (fén nebo horkovzdušná pistole z přílišné blízkosti)! Je zde nebezpečí utvrzení želatiny před osvitem a ztráty její schopnosti nabobtnat. Teď již můžeme přistoupit k dalšímu kroku a tím je příprava nebo tisk negativu. Zcitlivěné papíry je nutno zpracovat co nejdříve, nejlépe do 24 hodin.

## 3. Příprava nebo tisk negativu

Olejotisk je technikou, kde požíváme negativ velikosti 1:1 s výsledným obrazem. Máme několik možností získání velkoformátového negativu. První a nejdokonalejší je velkoformátový negativ na plochém filmu z kamery s velkým formátem negativu. Druhou možností je tisk na speciální folii v laserové či inkoustové tiskárně, případně použití pauzovacího papíru. Při tisku nezapomeňte stranově otočit obraz. Negativ by měl mít bohaté polotóny a trochu vyšší kontrast. Při tisku je velmi žádoucí černobílý negativ vhodně otónovat, docílíme tak jemnějšího tisku – tiskne více trysek.

## 4. Osvit + vypírání zcitlivující látky

Na připravený usušený a zcitlivěný papír položíme negativ vrstvami k sobě. Provedeme osvit světlem s vyšším obsahem UV paprsků. Lze využít denní světlo nebo umělý zdroj – domácí solárium. Pro dokonalé spojení vrstev negativ spolu s papírem umístíme do kopírovacího rámu. Osvit kontrolujeme. Obraz musí být vykopírován se všemi podrobnostmi. Na papíru uvidíme obraz v žluto-hnědé barvě. Následuje vypírání ve vodě do zmizení žlutavého zabarvení. Jsme velmi opatrní při práci s matricí. Hrozí nebezpečí mechanického poškození.

## 5. Sušení matrice

Po dokonalém vyprání následuje sušení papíru. Můžeme si pomoci proudem vlahého vzduchu. Pozor na sušení velmi horkým vzduchem (fén nebo horkovzdušná pistole z přílišné blízkosti)! Je zde nebezpečí utvrzení želatiny a ztráty její schopnosti nabobtnat.

## 6. Nabobtnání matrice + nanášení barvy

Následujícím krokem je namočení matrice do vody teplé cca 20 až 22 °C. Po vystoupení reliéfu – viditelný z pohledu zboku proti světlu – můžeme přistoupit k vlastnímu vypracování obrazu pomocí mastné barvy. Nabereme trochu barvy a na podložce ji rozetřeme do tenké vrstvy. Barvy požívám pro ofsetový tisk a měditiskové barvy. Naťukáním nabere trochu

barvy do štětce, poklepeme na čisté podložce a začneme pořukávat na želatinovou matrici. Tlak rychle doladíme vlastní zkušeností. Druhou možností je použití molitanových válečků na naválcování barvy. Obraz je překrytý barvou a suchým čistým štětcem pak poklepáváme na obraz a odebíráme barvu – vyčištění světel.

## 7. Retuš a usušení hotového obrazu

Po vypracování obrazu provedeme retuš – plastickou gumou odebereme chlupy ze štětců, provedeme vyčištění lokálních lesků a bělma očí. Drobné kazy zaťukáme barvou, pokud podklad nechce barvu přijmout, počkáme na zaschnutí želatiny a dokončíme retuš. Pokud obraz nebudeme vyrovnávat lisováním, použijeme vypnutí za pomoci skleněné tabule a oblepení papírovou páskou. Po uschnutí barvy cca 3 až 6 dnů. Můžeme obrazy uložit k narovnání do lisu, pokud jsme je nevypnuli na skle.

## 8. Konečná úprava tisku

Po uschnutí tisk ořízneme a adjustujeme nejlépe do pasparty.

Na závěr nezapomeňte očistit vše od barvy v benzínu. Potom vyperte štětky v mýdlové vodě a stáhněte lehce papírovou trubičkou a nechte volně uschnout.



Želatina od firmy Maco



Barva pro hlubotisk